

УДК 342.72/.73/.74

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА ОСОБИСТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

CONSTITUTIONAL RIGHTS AND PERSONAL RESPONSIBILITY OF HUMAN IN THE MODERN WORLD

Обіход Т.В.,

*кандидат фізико-математичних наук,
студентка відділу післядипломної освіти й аспірантури
Київського університету права Національної академії наук України*

У статті представлено етапи еволюції поняття прав людини. Підкреслюється взаємозв'язок між рівнем розвитку країн та рівнем прав і свобод громадян. Розглядаються глобалізація в сучасному світі та необхідність більш повної реалізації задекларованих прав і свобод.

Ключові слова: права і свободи людини, капіталістична система, фінансова система, соціалізація економіки, глобалізація.

В статье представлены этапы эволюции понятия прав человека. Подчеркивается взаимосвязь между уровнем развития стран и уровнем прав и свобод граждан. Рассматриваются глобализация в современном мире и необходимость более полной реализации задекларированных прав и свобод.

Ключевые слова: права и свободы человека, капиталистическая система, финансовая система, социализация экономики, глобализация.

The article presents the stages of evolution of the human rights concept. It emphasizes the relationship between the levels of development of countries and the level of human rights and freedoms. We consider globalization in the modern world and the need for full implementation of the declared rights and freedoms.

Key words: human rights and freedoms, capitalist system, financial system, socialization of the economy, globalization.

Постановка проблеми. Глобалізація як об'єктивний процес планетарного масштабу має як позитивні, так і негативні наслідки. Незважаючи на гармонізацію світової економіки, вона призводить до негативних наслідків, пов'язаних із безробіттям, зростанням неконтрольованої міграції, підсиленням однієї великої держави за рахунок інших країн. Глобалізація, як правило, фіксується як об'єктивний процес змін в світовій економіці і не пов'язується з акцентами на подальшу стратегією соціального розвитку світової спільноти. Тому важливим є питання соціалізації подальшого розвитку держав задля реалізації прав і свобод людини, що є темою статті.

Аналіз останніх досліджень. Тема глобалізації є актуальною починаючи з часів Римської імперії, Давньої Греції, Монгольської імперії Чингісхана і до сьогодення. Сьогодні вона піднімається у працях багатьох учених, у тому числі в працях українських учених А. Голобуцького, О. Шевчука, Б.М. Юськіва, В.С. Білецького, Д. Вояковського, А. Гальчинського.

Метою статті є спроба проаналізувати сучасні світові тенденції економіки, висвітлити її недоліки і найбільш вразливі сторони і вказати шлях подальшого подолання глобальних криз у напрямі соціалізації, гуманізації економіки, що пов'язано не тільки із повноцінним втіленням у життя прав і обов'язків людини і громадянина, але і з осмисленням нею себе як амбітної людини.

Новизна статті полягає у тому, що автор декларує про існування об'єктивних чинників, пов'язаних із подоланням проблем глобалізації через більш повну реалізацію вже задекларованих прав і свобод громадян, покращення життєвого рівня людей, підвищення освітнього рівня населення в глобальному масштабі.

Виклад основного матеріалу. «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» – проголошує ст. 1 Загальної декларації прав людини ООН 1948 року [1]. Права людини – це природні можливості індивіда, що забезпечують його життя, людську гідність і свободу діяльності в усіх сферах суспільного життя.

Права людини є невід'ємними, оскільки становлять складову частину особистості, є її правовим надбанням [2]. Держава, що порушує або обмежує права людини, має нести відповідальність, що закріплено у Конституції України (ст. 55, 56 Конституції України). Ступінь реалізації прав і свобод людини і громадянина є показником рівня розвитку особи як суб'єкта права, що закріплено ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права: право кожного на достатній життєвий рівень, а також зафіксоване у ст. 7 цього Пакту право кожного на справедливі і сприятливі умови праці.

Відомий німецький філософ Карл Ясперс виокремлював три можливих типи соціальності і, відповідно, три способи організації суспільства [3]:

- по-перше, на засадах приватного інтересу ізольованого індивіда;
- по-друге, органічну цілісність людей, об'єднаних на національних чи духовних засадах;

- по-третє, формально-правову організацію, де кожен розглядається лише у тому вимірі, в якому він ривий будь-якому іншому.

Сучасне розуміння прав людини склалося після Другої світової війни під час проголошення «Загальної декларації прав людини» Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Перша стаття «Загальної декларації прав людини» проголошує:

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю й повинні діяти один щодо іншого в дусі братерства.

Термін «права людини» прослідковується ще з часів Стародавньої Греції та Римського права, який пізніше розвинули філософи епохи Просвітництва. Проте їх не можна характеризувати терміном *права людини* в сучасному розумінні. Аристотель писав про права громадян на власність, Середньовічні хартії свобод, такі як Магна Карта, не визначали прав будь-якої людини, а були тільки чимось на кшталт політичних і юридичних угод. Першим документом, який окреслював права людини, можна вважати Дванадцять статей 1525 року. Після двох революцій у XVIII ст. – Американської у 1776 р. та Французької у 1789 р. – було прийнято Декларації незалежності США та Декларації прав людини і громадянина, де були встановлені певні юридичні права. Декларація незалежності США проголосила, зокрема:

Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя.

У XX ст. відбулися глибокі соціальні зміни, щодо прав людини. У Західній Європі та Північній Америці профспілки добилися затвердження нових законів поліпшення умов праці, Рух за права жінок досяг однакового права голосу для представників усіх статей, Національно-визвольні рухи призвели до вигнання колонізаторів із багатьох країн.

Світові війни, великі втрати життя та значні порушення прав людини в них призвели до створення нових інституцій, що повинні стояти на захисті прав людини. Ліга Націй була утворена у 1919 році разом із підписанням Версальського договору. Перед нею ставилася мета роззброєння, запобігання війнам через колективну безпеку, врегулювання конфліктів між державами методами дипломатії, покращення життя людей у всьому світі. В її мандат була закладена значна кількість прав людини, які пізніше були проголошені у Загальній декларації прав людини. На Ялтинській конференції 1945 року союзні держави домовилися створити Організацію Об'єднаних Націй. Одразу після заснування ООН стала виконувати важливу роль у встановленні міжнародного права, зокрема щодо прав людини. Насамперед це право на життя, вільну працю, освіту.

Права і свободи людини і громадянина залежно від спрямованості потреб особи щодо сфери суспільних відносин поділяються на природні, особисті, політичні, економічні, гуманітарні, соціальні.

Як відомо, 26 серпня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ «Про затвер-

дження Національної стратегії у сфері прав людини» [4], в якому затверджується Національна стратегія у сфері прав людини і даються доручення Кабінету міністрів України щодо розробки Плану дій з реалізації Національної стратегії в галузі прав людини на період до 2020 року та залучення представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, провідних вітчизняних науковців та міжнародних експертів до цієї роботи. У стратегії йдеться:

У кризовій ситуації ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що вимагає особливого контролю з боку суспільства.

Оскільки права людини поділяються на природні, особисті, політичні, економічні, гуманітарні, соціальні, вони не можуть бути не взаємопов'язаними. У цьому аспекті необхідно підкреслити світову фінансову кризу, яка демонструє іраціональність за межами фінансів. Непостійна глобальна фінансова система, яка існує за рахунок зовнішніх запозичень, зробила чималий внесок у загальне економічне зростання. Але вона також привела на світ низку неминучих фінансових бульбашок завдяки підтриманню американського споживчого попиту і міжнародних фінансових ринків. Тому креативність економічного потенціалу капіталізму і його соціалізація стали базисами соціал-демократичної парадигми марксизму, що довела свою дієздатність.

У роки «Великої депресії» капіталізм рятували на основі обґрунтованих Кейнсом рецептів соціалізації [5]. «Досить широка соціалізація, – писав він, – виявилася єдиним засобом подолання кризи». Заходи «соціалізації економіки можна вводити поступово, не ламаючи сталих традицій суспільства».

В останнє десятиліття капіталізм Заходу почав втрачати найбільш значуще – домінантність середнього класу, його позиції почали розмиватися. На вулицю виходить середній клас, який багато років служив основою соціальної, а значить, і економічної стабільності. Тому на сьогоднішній день йдеться про розуміння історії як розвитку сутнісних сил людини, багатства особистості, її духовного потенціалу. «Вся історія, – пише Маркс, – є не що інше, як безперервна зміна людської особистості». Згідно з цим Маркс ділить історію на дві епохи: передісторію – епоху економічного детермінізму і справжню історію – епоху, в якій долаються суто економічні детермінанти. Мова йде про градації історії на царство необхідності і царство свободи. «Царство свободи, – пише Маркс, – починається в дійсності лише там, де припиняється робота, що диктується матеріальною необхідністю». Воно розташовується «по той бік матеріального виробництва». Істинне царство свободи являє собою епоху, в якій «розвиток людських сил стає самоціллю» [6].

Цікавою є позиція і видатного американського психолога Е. Фромма [7], який вважає, що ядром усієї системи Марксового світорозуміння є обґрунтування природи людини, її енергетичного потенціалу, потреб і мотивацій. На його думку, це ставить Маркса в один ряд із засновниками гуманістичної

психології. На думку виконавчого голови Всесвітнього економічного форуму в Давосі К. Шваба, «капіталістична система в її нинішній формі абсолютно не вписується в модель сучасного світу». Капіталізм останніх років досяг межі можливої соціалізації, у зв'язку з чим вимальовується альтернатива – позитивне самозаперечення, перетворення капіталізму в іншу якість.

Одну із найбільш радикальних пропозицій, що обговорюються сьогодні, було зроблено Віллем Б'ютером (Willem Buiter), економістом з Лондонської школи економіки, колишнім учасником Комітету з грошово-кредитної політики Банку Англії. Б'ютер запропонував перетворити весь фінансовий сектор в комунальне підприємство. Він стверджує, що, оскільки в сучасному світі банки не можуть існувати без страхування депозитів і без Центробанків, що грають роль кредитора останньої інстанції, не існує ніяких причин для їх триваючого існування в приватному володінні. Замість цього вони повинні перебувати у власності громадськості і повинні управлятися як підприємства, що надають комунальні послуги. Такий перегляд фінансової системи має радикально перетворити державу з органу, нав'язаного суспільству, в орган, відповідальний на запити суспільства. І все ж робота по створенню нових установ і рухів за зміни повинна початися з окремої людини. Заходи, необхідні для трансформації існуючих економічних, політичних і правових інститутів, будуть відрізнятися у різних країнах. Але в кожному випадку єдиний спосіб здійснити радикальні реформи – це спочатку змусити людей знову мислити амбітно.

Даріуш Вояковський – доктор соціологічних наук – стверджує, що одна із проблем глобалізації, що турбують особисто його, це те, що все уніфікується, майже все [8]. Та чи ми є тим «глобальним селом»? Економічні чинники спричиняють це. Тим не менш, живучи у тому «селі», багато хто каже: «моя хата з краю». Тому дуже важливим є усвідомлення не тільки особистих прав, а і особистої відповідальності у сучасному світі.

У книзі Анатолія Гальчинського «Маркс і сучасний світ: Гуманістична домінанта» [9] акцентується гуманістична домінанта теоретичної спадщини Маркса. Системна логіка цієї парадигми використовується до наукового аналізу складних процесів сучасності, пов'язаних із зростаючою самодостатністю людської особистості.

Висновки. Глобалізація – це складний процес, який поширюється на економічну, соціальну, політичну, духовну сфери суспільного життя. Вона розпочалася з етапу великих географічних відкриттів XVI ст. і нині перебуває на третьому етапі, пов'язаному із науково-технічною революцією і формуванням постіндустріального суспільства. Вона створює широкі можливості для освоєння нових технологій, підвищення якості життя отримання інформації, збагачення культур народів світу, співпраці народів та країн тощо. З другого боку – відтворює неоімперіалізм, який є викликом людству і загрозою його існуванню; абсолютизує владу глобальних монопольних

корпорацій, призводить до техногенних катастроф. Збільшення різниці між країнами за рівнем доходів дестабілізує світ і несе загрози державним інституціональним структурам. Тому задля стабілізації по-

дальшого розвитку країн вкрай необхідно не тільки збільшувати доходи людини, але і сприяти її розвитку, тому що вільний розвиток кожної людської індивідуальності є умовою розвитку всіх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Всеобщая декларация прав человека 1948 г. / Международное право в документах : учеб. пособие. – М., 2000. – С. 101-106.
2. Конституційне право України : підручник / За ред. В.Ф. Погорілка. – 2-ге вид., доопр. / НАН України ; Ін-т держави і права. – К. : Наук. думка, 2000. – 732 с.
3. Ясперс К. (трёхтомная книга) Философия. Книга 1. Философское ориентирование в мире ; Философия. Книга 2. Просветление экзистенции ; Философия. Книга 3. Метафизика / Пер. с нем. А.К. Судакова – М. : Канон+РООИ «Реабилитация», 2012.
4. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини. Президент України ; Указ, Стратегія від 25.08.2015 № 501/2015.
5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж.М. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – 2-е изд. – Т. 4. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 419-459.
7. Фромм Э. Марксова концепция человека = Marx's Concept of Man (1961) / Душа человека. – Москва : Республика, 1992. – С. 375-414. – 430 с. – (Мыслители XX века).
8. Вояковський, Даріуш. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Даріуш Вояковський ; пер. з пол. [В.Ф. Саган]. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 319 с.
9. Гальчинський А.С. Маркс і сучасний світ: Гуманістична домінанта / Анатолій Гальчинський. – К. : Либідь, 2015. – 328 с.